

Надія Ільчишин

здобувач кафедри адміністративного права
Інститута права імені князя Володимира Великого МАУП
nadia.ilchushun@gmail.com

СИСТЕМА СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

© Ільчишин Н., 2017

Розглянуто наукові і нормативно-правові підходи до визначення поняття “суб’єкт адміністративного судочинства”, вивчено класифікацію суб’єктів в адміністративному судочинстві. Правовий статус суб’єктів адміністративного судочинства залежить безпосередньо від його законодавчого визначення, але його реалізація пов’язана із активною чи пасивною формами виконання функцій сторін та інших процесуальних учасників судового розгляду справ. Наголошено, що учасники адміністративного процесу за приписами КАС України залежно від їхньої заінтересованості поділяються на осіб, які беруть участь у справі (сторони, треті особи, представники сторін і третіх осіб) та інших учасників (свідок, експерт, спеціаліст та ін.).

Ключові слова: адміністративне судочинство, суди, принципи, суб’єкти, мета, завдання, захист прав.

Надежда Ильчишин

СИСТЕМА СУБЪЕКТОВ АДМИНИСТРАТИВНОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА В УКРАИНЕ

Рассмотрены научные и нормативно-правовые подходы к определению понятия “субъект административного судопроизводства”, изучена классификация субъектов в административном судопроизводстве. Правовой статус субъектов административного судопроизводства зависит непосредственно от его законодательного определения, но его реализация связана с активной или пассивной формами выполнения функций сторон и других процессуальных участников судебного рассмотрения дел. Отмечено, что участники административного процесса по предписаниям КАС Украины в зависимости от их заинтересованности делятся на лиц, участвующих в деле (стороны, третьи лица, представители сторон и третьих лиц) и других участников (свидетель, эксперт, специалист и др.).

Ключевые слова: административное судопроизводство, суды, принципы, субъекты, цели, задачи, защита прав.

Nadia Ilchushun

Applicant of the department of administrative law
Institute of Law named after Prince Volodymyr the Great MAUP

SUBJECTS SYSTEM ADMINISTRATIVE COURT OF UKRAINE

The article deals with the scientific and regulatory approaches to the definition of “subject of administrative justice”, the classification of subjects in administrative legal

proceedings was studied. The legal status of the subjects of administrative legal proceedings depends directly on its legislative definition, but its implementation is connected with active or passive forms of execution of the functions of the parties, and other procedural participants in court proceedings. It is stressed that the participants in the administrative process according to the requirements of the CAS Ukraine, depending on their interest, are divided on the persons involved in the case (parties, third parties, representatives of the parties and third parties) and other participants (witness, expert, specialist, etc.).

Key words: administrative justice, courts, principles, subjects, purpose, tasks, protection of rights.

Постановка проблеми. Теорія та практика адміністративного судочинства надають особливого значення важливому елементу структури адміністративно-процесуальних відносин – суб'єктам, які згідно із Законом мають статус учасників судового процесу. Відношення суб'єктів до розгляду судових справ у порядку адміністративного судочинства зумовлено досягненням правового результату – мети, яку передбачено правовою нормою. Отже, правовий статус суб'єктів адміністративного судочинства залежить безпосередньо від його законодавчого визначення, але його реалізація пов'язана із активною чи пасивною формами виконання функцій сторін, та інших процесуальних учасників судового розгляду справ [1, с. 2].

Аналіз дослідження проблеми. Наукові роботи вітчизняних вчених з проблем адміністративного судочинства можна об'єднати у декілька груп. Перша розглядає забезпечення прав, свобод і законних інтересів осіб, які беруть участь в адміністративній справі: П. В. Вовк, К. М. Кобилянський, І. І. Сіліч; друга – правового статусу суб'єктів адміністративного судочинства: О. В. Бачун, І. І. Діткевич, зокрема сторін: В. М. Бевзенко, В. М. Котенко, К. Ю. Пуданс-Шушлебін; третя – специфіку процесуального стану окремих учасників адміністративного процесу, зокрема прокурора: О. В. Анпілогов, О. С. Іщук; представника: Л. Д. Будзан, В. С. Заяць; четверта – суду як суб'єкта доказування в адміністративному судочинстві: В. В. Гордєєв, О. М. Дубенко.

Метою цієї статті є довести, попри існування значної кількості наукових праць, присвячених правовому статусу учасників правовідносин у сфері адміністративного судочинства, недостатність комплексних досліджень узагальненого поняття “суб'єкт адміністративного судочинства” та пов'язаного з ним поняття “класифікація суб'єктів в адміністративному судочинстві” [2, с. 68].

Виклад основного матеріалу. У загальнотеоретичному значенні суб'єкт адміністративного судочинства постає як юридична абстракція, що визначає правове положення особи у відносинах з приводу захисту її прав, свобод та інтересів засобами адміністративного судочинства. У конкретно юридичному значенні суб'єкт адміністративного судочинства постає індивідуалізованою особою – носієм прав та обов'язків у адміністративних процесуальних відносинах з приводу відправлення правосуддя адміністративними судами [1, с. 10].

Категорія “суб'єкт адміністративного судочинства” охоплює дві складові: правову здатність набуття статусу та адміністративну правосуб'єктність, якою конкретизовано правовий статус суб'єкта. Категорія “суб'єкт” є ширшою за змістом, ніж категорія “учасник” у адміністративному судочинстві. Із застосуванням широкого підходу до категорії “суб'єкт адміністративного судочинства” є підстава зазначити, що таким суб'єктом можна визнати будь-яку фізичну чи юридичну особу. Разом з тим, для того, щоб така особа реалізувала конституційне право звернення до адміністративного суду за захистом своїх порушених прав, свобод, законних інтересів, вона повинна мати правові можливості, які відтворюються через адміністративну процесуальну правоздатність [2, с. 10].

Як слушно відзначає О. В. Бачун: “Наділення суб'єктів процесуальними правами та обов'язками означає, що законодавець встановив конкретне місце кожного суб'єкта в адміністративному судочинстві, завдяки чому саме судочинство набуває упорядкованого, послідовного характеру” [1, с. 3].

Але насамперед слід зауважити, що термін “суб’єкт” в основному законі з адміністративного судочинства вживає законодавець лише відносно органу державної влади, органу місцевого самоврядування, їхніх посадових чи службових осіб, інших осіб при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, зокрема на виконання делегованих повноважень (п. 7 ст. 3 КА С України), без роз’яснення сутності цього терміна. Загалом, особи, залучені до сфери адміністративного судочинства, іменуються учасниками адміністративного процесу (гл. 5 КАС України). І необхідно наголосити, що більшість вчених, оперуючи поняттями “суб’єкт” і “учасник” адміністративного судочинства, ототожнює їх.

Зазвичай, поняття “суб’єкт” (процесу, провадження, правовідносин, судочинства) розкривається через лексему “учасник” (наприклад, суб’єкт пізнання в будь-якому процесі – це складна соціально організована система, яка в якості своїх компонентів містить різних осіб (органи, окремі особи), що є носіями інформації щодо того чи іншого факту, події або здійснюють у передбаченому законом порядку її придбання і перетворення в достовірне знання (докази) з метою вирішення завдань адміністративного провадження) і, навпаки, “учасник” – через “суб’єкт” (наприклад, учасники процесу – це суб’єкти з особливою спеціальною процесуальною правоздатністю, яку визнає держава у спеціальному порядку [3, с. 110]).

Учасників адміністративного процесу за приписами КАС України залежно від їхньої заінтересованості поділяють на осіб, які беруть участь у справі (сторони, треті особи, представники сторін і третіх осіб), та інших учасників (свідок, експерт, спеціаліст та ін.).

Слід зазначити, що етимологічне значення слова “суб’єкт” полягає в тому, що воно означає істоту, здатну до пізнання навколишнього світу, об’єктивної дійсності й до цілеспрямованої діяльності; особу, якій належить активна роль у певному процесі [4, с. 879], а “учасник” – означає того, хто бере участь у чому-небудь, входить до складу групи осіб [4, с. 991]. Тобто останній розглядається в певній системі, поряд з іншими – у конкретній справі, навіть епізодично.

Окремі вчені ці поняття розрізняють. Наприклад, О. В. Кузьменко вважає, що суб’єкт процесу (провадження) – це потенційний учасник адміністративно-процесуальних відносин, тобто той, хто має можливість у майбутньому стати учасником провадження, а учасник процесу (провадження) – це вже реальна сторона адміністративно-процесуальних відносин. Це стосується і співвідношення понять “суб’єкт адміністративного процесу” і “суб’єкт адміністративно-процесуальних відносин” [5, с. 38].

Так, наприклад, присвятивши дисертаційну роботу категорії “суб’єкт адміністративного судочинства”, О. В. Бачун (2010 р.) “розглянув види суб’єктів адміністративного судочинства та здійснив їх класифікацію; встановив сутність і зміст понять “правоздатність” і “дієздатність” відносно суб’єктів адміністративного судочинства, визначив елементи правоздатності; особливості правового статусу суб’єктів приватного і публічного права в адміністративному судочинстві; систематизував умови набуття суб’єктами правового статусу в адміністративному судочинстві; охарактеризував процесуальні форми реалізації правового статусу суб’єктами адміністративного судочинства та виділив їх особливості; визначив напрямки удосконалення правового статусу суб’єктів адміністративного судочинства” [1, с. 18].

Суб’єктом адміністративного судочинства автор визнає “особу, що є носієм прав та обов’язків в адміністративних процесуальних відносинах з приводу відправлення правосуддя адміністративними судами і здатна їх у цих відносинах реалізувати”. При цьому дослідник доводить, що “особливості правового статусу суб’єктів приватного і публічного права в адміністративному судочинстві проявляються у диференціації складу елементів статусу”. Слушними видаються думки автора про те, що “особливості правового статусу кожного суб’єкта адміністративного судочинства позначаються на процесуальних формах реалізації і зумовлені різницею у функціональному призначенні того чи іншого суб’єкта у судовому адміністративному процесі, а також реалізацією конституційного права на звернення до суду” [2, с. 68].

Існують й інші види класифікації таких суб’єктів. Так, В. Д. Сорокін поділяє суб’єкти адміністративного судочинства на дві групи: 1) індивідуальні (громадяни, іноземні громадяни, особи без громадянства); 2) колективні – органи виконавчої влади, підприємства, установи та

організації, громадські об'єднання, державні та муніципальні служби [6, с. 174]. Такий поділ, на нашу думку, є надто спрощеним.

В. К. Колпаков серед масиву учасників адміністративного процесу пропонує виділяти п'ять груп, а саме: 1) громадяни; 2) виконавчо-розпорядчі органи та структурні частини їх апарату; 3) об'єднання громадян і їхні органи та органи самоорганізації населення; 4) державні службовці та посадові особи, наділені адміністративно-процесуальними нормами певними правами та обов'язками; 5) інші державні органи та їхні посадові особи [7, с. 275]. Запропонована класифікація все ж недостатньо повно відтіняє функціональні повноваження, правовий статус та роль окремих учасників адміністративного процесу. Крім того, не надто логічно відмежовувати виконавчо-розпорядчі органи та структурні частини їх апарату від державних службовців цього ж апарату.

Власне бачення системи суб'єктів адміністративного судочинства наводить М. М. Тищенко. Він поділяє суб'єктів адміністративного процесу на організаторів та учасників адміністративного провадження. Своєю чергою, учасників він поділяє на лідируючих суб'єктів, зацікавлених осіб та осіб, що сприяють розгляду справи [8, с. 352]. На наш погляд, така класифікація також доволі логічна.

Ми погоджуємося з думкою С. Т. Гончарука, що узагальнюючи вищезазначене, систему суб'єктів адміністративного судочинства можна об'єднати у три групи [9, с. 40]: суб'єкти здійснення адміністративного процесу (лідируючі, провідні); суб'єкти, що мають особистий інтерес; суб'єкти, що сприяють досягненню мети адміністративного процесу.

До групи суб'єктів здійснення адміністративного судочинства (лідируючих суб'єктів) зазвичай належить органи виконавчої влади та їх посадові особи, суди, а також інші державні формування та органи місцевого самоврядування, наділені владними повноваженнями щодо ведення адміністративних справ, пов'язаного з їх розглядом та вирішенням. Ця група суб'єктів відіграє визначальну роль у здійсненні того чи іншого адміністративного провадження [9, с. 40].

До суб'єктів, що мають особистий інтерес, а також інших зацікавлених осіб належать, зокрема, сторони провадження, зокрема заявники, позивачі, відповідачі, потерпілі, правопорушники, треті особи, а також їхні представники тощо. Ними можуть бути як індивідуальні, так і колективні суб'єкти, фізичні та юридичні особи. Серед них особливе місце посідають громадяни.

До категорії осіб, що сприяють розгляду певної адміністративної справи в адміністративному процесі (судочинстві), здебільшого належать представники органів публічної влади, представники суспільних (громадських) інтересів, експерти, спеціалісти, перекладачі, свідки, поняті тощо. Такі особи не повинні мати особистої зацікавленості у справі.

Висновки. Отже, адміністративне судочинство характеризується широким колом різноманітних суб'єктів – учасників адміністративно-процесуальних відносин. Систему суб'єктів адміністративного судочинства можна об'єднати у три групи: суб'єкти здійснення адміністративного процесу (судочинства) – (лідируючі, провідні); суб'єкти, що мають особистий інтерес; суб'єкти, що сприяють досягненню мети адміністративного процесу. Сторонами у справі, як правило, виступають заявники (особи, що подали заяву) та відповідачі (особи, щодо яких пред'явлені претензії та щодо яких здійснюється розгляд справи).

1. Бачун О. В. *Правовий статус суб'єктів адміністративного судочинства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : спец. 12.00.07. "Адміністративне право та процес; фінансове право; інформаційне право"* / О. В. Бачун. – К.: Ін-т. зак-ва ВРУ, 2010. – 22 с. 2. Романченко Є. Ю. *Суб'єкти процесуальних функцій в адміністративному судочинстві України* / Є.Ю. Романченко // *Наше право*. – 2013. – № 13. – С. 67–71. 3. Барабаш Т. М. *Категорія "суб'єкт" у кримінальному процесі України* / Т. М. Барабаш // *Наукові записки Інституту законодавства ВРУ*. – 2012. – № 3. – С. 110–114. 4. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ "Перун", 2003. – 1440 с. 5. Кузьменко О. В. *Адміністративно-процесуальне право України: підручник* / О. В. Кузьменко, Т.О. Гуржій. – К.: Атіка, 2007. – 416 с. 6. Сорокин В. Д.

Избранные труды / В. Д. Сорокин. – СПб.: Изд-во Р. Асланова “Юридический центр Пресс”, 2005. – 1086 с. 7. *Курс адміністративного права України : підручник / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, В. Д. Сущенко [та ін.] – 2-ге вид., переробл. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 872 с.* 8. *Тищенко Н. М. Адміністративно-процесуальний статус громадянина України : проблеми теорії і пути его совершенствования / Н. М. Тищенко. – Харьков: Право, 2005. – 268 с.* 9. *Гончарук С. Т. Адміністративний процес: навч. посіб. / С. Т. Гончарук. – К.: НАУ, 2012. – 184 с.*

REFERENCES

1. *Bachun O. V. Pravovy`j status sub'yektiv administraty`vnogo sudochy`nstva* Diss, kand. yury`d. nauk [Legal status of subjects of administrative legal proceedings. Cand. legal. sci. diss.]. Kiev, 2010. 22 p. 2. *Romanchenko E.Yu. Subjects of procedural functions in administrative legal proceedings of Ukraine* Romanchenko E.Yu. Subjects of procedural functions in administrative legal proceedings of Ukraine [Subjects of procedural functions in administrative legal proceedings of Ukraine]. Our right, 2013, Vol. 13, pp. 67–71. 3. *Varabash T. M. Kategoriya “sub'yekt” u kry`minal`nomu procesi Ukrayiny`* [Category “Subject” in the criminal process of Ukraine]. Scientific notes of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada, 2012, Vol. 3, pp. 110–114. 4. *V.T. Busel Vely`ky`j tlumachny`j slovny`k suchasnoyi ukrayins`koyi movy`* [Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language]. Kiev, Irpin, 2003. 1440 p. 5. *Kuz`menko O. V. Administraty`vno-procesual`ne pravo Ukrayiny`* (Administrative Procedural Law of Ukraine). Kyiv, Atika Publ., 2007, 416 p. 6. *Sorokin V. D. Izbrannyye trudy* (Selected works). St. Petersburg, Legal Press Center Publ., 2005, 1086 p. 7. *V. K. Kolpakov, O. V. Kuz`menko, I. D. Pastux, V. D. Sushhenko Kurs administraty`vnogo prava Ukrayiny`* (Course of administrative law of Ukraine) Kyiv, Yurinkom Inter Publ., 2013, 872 p. 8. *Tishhenko N. M. Administrativno-procesual`nyj status grazhdanina Ukrainy : problemy teorii i puti ego sovershenstvovaniya* (Administrative-procedural status of a citizen of Ukraine: problems of the theory and ways of its improvement). Kharkiv, Right Publ., 2005, 268 p. 9. *Goncharuk S. T. Administraty`vny`j proces* (Administrative process). Kyiv, NAU Publ., 2012, 184 p.

Дата надходження: 01.11.2017 р.